

นิทานวรรณคดี

398.21
526216
B.2

พิมพ์เนื่องใน
วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๘

นิทานวรรณคดี

๘๕๑ ๐๘/๒๕

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

พิมพ์เนื่องใน
วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๘

เลขที่

๑๒๑.

398.21

เลขหมู่

๕ ๒๖๒ ๕

A. 2

เลขทะเบียน

๕๓๗๖ ๕๐๖๖๖๖.

คำนำ

นิทานวรรณคดี ในเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้ค้นคว้าเรียบเรียงประกอบความรู้เรื่องวรรณคดีไทย สำหรับนำไปบรรยายแก่นิสิตแผนกอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ได้นำไปบรรยายเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๓ เป็นครั้งแรก และเพียงครั้งเดียว แม้จะได้รับเชิญให้ไปบรรยายเรื่องวรรณคดีในปีต่อๆ มา ก็คงไปบรรยายแต่เรื่องอื่น และตอนอื่น มิได้นำ “นิทานวรรณคดี” นี้ไปบรรยายอีก จึงเก็บต้นฉบับไว้จนลืมที่เก็บและนึกว่าเป็นอันตรายหายสูญไปแล้ว ครั้นค้นหาเรื่องอื่นไปพบเรื่องนี้เข้า ก็ดีใจและนำมาอ่านดูอีก เกิดความคิดว่า แม้จะค้นคว้าไว้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ แต่ก็ได้ลงแรงทำไว้เป็นทุนแล้ว หากสูญหายไปก็เสียตาย ควรจะหาทางเก็บรักษาและนำออกเผยแผ่เสียที เพราะอาจมีผู้สนใจใคร่ศึกษา และบางทีจะพอใช้เป็นแนวทางค้นคว้าต่อไปได้

ด้วยคิดเห็นเช่นนี้ จึงนำเรื่อง “นิทานวรรณคดี”
ตามฉบับที่ค้นคว้าเรียบเรียงไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ นั้น มา
พิมพ์เนื่องในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๘ ที่จะถึงนี้ สำหรับ
เป็นบรรณาการแก่มิตรสหายและผู้รู้จักมักคุ้นโดยทั่วไป.

ร. ๒๕๐๘

๒ อารัมภ์ ๓
พหลโยธิน พระนคร
๕ กันยายน ๒๕๐๘

นิทานวรรณคดี

นิทานวรรณคดี คือนิทานเรื่องต่างๆ เช่น นิทานพื้นเมืองและเรื่องชาดกต่างๆ โดยเฉพาะคือ จำพวกที่เรียกกันว่าปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นเสมือนเส้นโลหิตที่เล่นไปทั่วสรรพางค์กายแห่งวรรณคดีไทยของเรา เพราะเรื่องชาดกหรือนิทานต่างๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยอันสำคัญที่นักวรรณคดีของไทยได้นำเอามาดัดแปลงแต่งเป็นวรรณคดีเรื่องต่างๆ ขึ้น ที่นำเอาเรื่องมานิพนธ์ขึ้นโดยตรงก็มี เช่นเรื่องสมุทโฆษ ศิริวิบุลยกิติ และสังข์ทอง ที่ใช้เค้าเป็นความคิดวาดมโนภาพผูกโครงเรื่องผสมกับความคิดเห็นของกวีเอง แล้วประพันธ์ขึ้นเป็นวรรณคดีที่วิจิตรพิสดารอย่างน่าอ่านน่าฟังก็มี เช่น เรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ และบทละครนอกเรื่องคำว้ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หรือบางทีก็นำเอาเรื่องในชาดกเรื่องนั้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง แห่งละอันพรรณาละน้อย ตัดเอาแต่ที่พอใจของกวี แล้วผูกให้เป็นเรื่องเดียวกัน ประพันธ์ขึ้นเป็นวรรณคดีทั้งดงาม เช่นเรื่องไชยเชษฐเป็นต้น ก็มี

รวมความว่า มีวรรณคดีหลายเรื่องที่น่าจะวรรณคดี
ของเราสร้างขึ้นจากเค้าของเรื่องชาตก แต่ที่มุ่งหมายจะ
กล่าวในที่นี้เฉพาะปัญญาสชาตก ส่วนชาตก ๕๕๐ เรื่อง
นั้น ข้าพเจ้าได้พูดถึงบ้างแล้วในตอนว่าด้วยมหาชาติ
คำหลวง ความจริง การศึกษาเรื่องปัญญาสชาตกนี้ เรา
ควรจะศึกษากันให้ละเอียดลออกว้างขวางสักครั้งหนึ่งใน
ภายหน้า โดยเปรียบเทียบกับนิทานของต่างประเทศ
เพื่อให้เห็นความเป็นมาของเรื่องเหล่านี้ชัดเจนแจ่มแจ้ง
ขึ้น แต่การที่จะศึกษาให้กว้างขวางถึงเพียงนั้น เราจะ
ต้องอุทิศเวลามากสำหรับเรื่องนี้ โดยเฉพาะ ต้องยอมสละ
เวลาอ่านและค้นนิทานของชาติต่าง ๆ เช่นเรื่องชาตก
๕๕๐ ชาติ ในคัมภีร์พุทธศาสนาวัชรยาน (ฝ่ายใต้)
และคัมภีร์ทิวยาวทาน ชาตกมลา และมหาวัสตุ เป็นต้น
ในคัมภีร์พุทธศาสนาวัชรยาน (ฝ่ายเหนือ) กถาโกศ
นิทานของศาสนาเซน และนิทานต่าง ๆ ของอินเดีย
เช่น กถาสริตสคร เวตาลปัญจวิสติ และปัญจตนตร
 เป็นต้น และนิทานต่าง ๆ ของเปอร์เซีย เช่น พันหนึ่ง
ทิวาหรืออาหรับราตรี (The Thousand Nights and a
Night) หรือที่เรารู้จักกันเป็นส่วนมากกว่า Arabian

Nights และนิทานต่าง ๆ ของชาติตะวันตก มีนิทานอิสป
เป็นต้น แล้วนำเอามาเปรียบเทียบกับกันดูโดยละเอียด ก็
จะเป็นประโยชน์เพิ่มพูนความรู้ และได้หลักฐานวรรณคดี
ของเราเป็นอันมาก

แต่ในที่นี้ เราจะยังไม่ไปไกลถึงเพียงนั้น เพราะ
ข้าพเจ้าเองก็ได้ใช้เวลาเพียง ๒ — ๓ วัน ซึ่งแม้แต่เพียง
อ่านเรื่องปัญญาสชาดกให้จบเท่านั้นก็ท้งยาก และยังไม่
มุ่งหมายจะกล่าวให้ละเอียดลออถึงเช่นนั้น มุ่งกล่าวแต่
พอเป็นการนำทาง เพื่อผู้อุตสาหะและมีความหวังใน
ประโยชน์อันไพศาลผู้ใดคนหนึ่งจะได้พยายามค้นคว้าโดย
กว้างขวาง แล้วนำออกเผยแผ่ให้เป็นสาธารณประโยชน์
ต่อไป ซึ่งเป็นจุดที่ข้าพเจ้ามุ่งหมายเป็นอย่างยิ่งที่จะได้
เห็นผลแห่งอุตสาหะพยายามเช่นที่กล่าวแล้วนี้ ข้าพเจ้า
รู้สึกว่าการศึกษาวรรณคดีไทยในทางประวัติของเรายัง
ต้องการความอุตสาหะค้นคว้ากันอยู่อีกมาก

ก่อนจะพูดถึงปัญญาสชาดกของเรา ข้าพเจ้าขอพูด
ถึงกำเนิดและความเป็นมาของนิทานต่าง ๆ เสียก่อน
เพราะปัญญาสชาดกของเรา ก็คือนิทานนั่นเอง และคำว่า

“นิทาน” ปทานุกรมฉบับกระทรวงธรรมการของเราก็
แปลไว้ว่า “เหตุ เรื่องเติม คำเล่าเรื่อง เรื่องนิยาย” และ
“นิยาย” ก็แปลไว้ว่า “เรื่องราวที่เล่ากันมา” (ตาม
ปทานุกรมสำหรับโรงเรียนฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ แต่
ฉบับกระทรวงธรรมการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ ไม่มี) หรือ
ตามที่แปลไว้ในปทานุกรมสำหรับนักเรียน ฉบับพิมพ์
พ.ศ. ๒๔๗๒ ว่า “(ข. พุด เล่า) น. นิทานเรื่องเก่าๆ
ที่เล่าต่อกันมา”^{*} เพราะฉะนั้น นิยายนิทานต่างๆ ก็คือ
เรื่องที่เล่าสู่กันฟังสืบๆ มา รวมทั้งเรื่องที่เป็นปรัมปรา
มาแต่ดึกดำบรรพ์ และเรื่องที่ประดิษฐ์เล่ากันขึ้นใหม่ หรือ
ที่แทรกแซมต่อเติมเรื่องที่มีอยู่เดิมแล้วให้วิจิตรพิสดารขึ้น
เรื่องเหล่านี้มีกำเนิดขึ้นจากชุมนุมชนในสมัยโบราณ เมื่อ
ได้มาชุมนุมสนทนากันในเวลารাত্রีกาลแล้ว มักจะนิยม
เล่านิทานสู่กันฟัง เช่นที่เล่าไว้ในหนังสือ The Science
of Fairy Tales (น. ๖) ว่า ประชาชนส่วนมากแห่ง

* พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ มีว่า “นิทาน น.
เรื่องเติม เช่น วัตถุนิทาน, คำเล่าเรื่อง, นิยาย” และให้คำ
“นิยาย” ว่า “นิทาน, เรื่องที่เล่ากันมา”

Barra และ South Uist เป็นพวกโรมันคะธอลิก พุท
อ่าน หรือเขียนภาษาอังกฤษไม่ได้ ฉะนั้น การที่ประชาชน
เหล่านั้นจะยืมเอาเรื่องราวมาจากวรรณคดีของชาติอื่น ๆ
จึงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถจะเป็นไปได้ ตกเวลากลางคืน
ในฤดูหนาว บรรดาประชาชนเหล่านั้น ย่อมจะมีการ
เล่านิทานกันอยู่ทั่ว ๆ ไป เขาจะพากันไปชุมนุมเป็นหมู่ ๆ
ในบ้านของผู้ที่มีชื่อเสียงว่าเล่านิทานดี เรื่องต่าง ๆ ของ
เขามักจะเล่าถึงการต่อสู้อย่างกล้าหาญของวีรบุรุษชาว
Ossianic ซึ่งเขาเข้าใจถึงความเป็นไปของวีรบุรุษเหล่านั้น
เช่นเดียวกับชาวพื้นเมืองอังกฤษเข้าใจถึงความเป็นไป
และการกระทำของกองทัพอังกฤษในสงครามเมื่อเร็ว ๆ
นี้ (ก่อน พ.ศ. ๑๘๙๑) ในระหว่างที่เล่า อารมณ์
ของผู้เล่าและผู้ฟังก็จะก่อให้เกิดการตื่นเต้นอย่างรุนแรง
เป็นบางครั้ง น้ำตาเกือบจะไหลพรากออกมาเป็นบาง
คราว และให้เกิดความขบขันถึงกับฮาครืนเป็นบางที”
และเล่าไว้ในหนังสือเล่มที่กล่าวแล้วนั้น (น. ๗) ว่า
คนเฒ่าสัวผู้หนึ่งมาจาก Ross-shire ได้เล่าถึงธรรมเนียม
ในชาติภูมิของเขาว่า ณ ราตรีกาลในฤดูหนาว พวก

คนหนุ่ม ๆ ย่อมพากันไปชุมนุมฟังคนแก่ ๆ เล่านิทาน
ซ้ำ ๆ ที่พวกเขาได้ฟังมาแล้วจากบิดาของเขา และฟัง
เล่าถึงชื่อเสียงของช่างตัดเสื้อและคนเย็บรองเท้า ซึ่ง
เที่ยวหางานจากบ้านนี้ไปบ้านโน้น คนพวกนี้มักจะเป็น
คนเล่านิทานเก่ง และเมื่อมีแขกแปลกหน้าเข้ามาในหมู่
บ้านนั้น ก็เป็นเครื่องหมายว่าจะได้มีการชุมนุมกันทั่ว ๆ
ไปในหมู่บ้านที่แขกผู้นั้นพักอยู่ เพื่อฟังเขาเล่านิทาน ตาม
ธรรมดา เจ้าของบ้านนั้นจะเริ่มเล่านิทานที่เขาชอบเป็น
บางเรื่องขึ้นก่อน แล้วแขกผู้นั้นก็ถูกขอร้องให้เล่าต่อไป
จนมีคำกล่าวกันว่า “นิทานแรกเจ้าของบ้านเล่า และ
นิทานต่อไปจนถึงแสงตะวันขึ้น แขกเป็นผู้เล่า” และ
กล่าวถึงนิสัยของชาติอินเดียน (แดง) แห่ง Quiana
ว่า พวกผู้ชาย ถ้าอยู่บ้านตอนกลางวัน ส่วนมากมักนอน
พับบนเปลญวน สูดบุหรี่ และแต่งปลายลูกหน้าไม้เป็น
การพักผ่อนหย่อนอารมณ์ หรือแต่งเครื่องใช้หรือเครื่อง
ประดับ ครั้นที่เวลากาลผ่านพ้นไป และพวกผู้หญิงได้เก็บ
ฝืนมาไว้ให้เพียงพอที่จะก่อไฟไปได้ตลอดราตรีกาลแล้ว
พวกผู้หญิงก็ขนนอนบนเปลญวนด้วยเหมือนกัน แล้ว

ทั้งหมดก็คุยกัน ครันตกเข้าพวกผู้ชายก็เล่นนิทานที่ยืดยาว
บางทีก็ผิวปากทำเพลงอย่างน่าเบื่อ บางทีก็ทำให้ตื่นตื่น
ตกอกตกใจด้วยน้ำหนักร้องเสียงและท่าทาง พวกเด็ก ๆ และ
คนหนุ่ม ๆ ก็วิ่งแข่งวิ่งไล่เล่นกันไปรอบ ๆ บ้านเพิ่มเสียง
อีกทีก็ เป่าเขาสัตว์และเป่าขลุ่ย ในกลางคืนนั้นจะมีการ
พักผ่อนแต่เพียงเล็กน้อย คนเหล่านี้ก็เหมือนกับสุนัข
คือหลับง่าย ชั่วเวลาเล็กน้อย ตามแต่จะสะดวก ไม่ว่า
กลางวันหรือกลางคืน ซึ่งมักจะหลับเช่นนั้นบ่อย ๆ และโดย
ไม่แตกต่างกัน พวกผู้ชายนั้น เมื่อได้หลับนอนพักผ่อน
ในตอนกลางวันแล้ว ก็ไม่ต้องพักผ่อนในเวลากลางคืน
แต่พวกผู้หญิงไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อเล่นนิทานมาถึงตอน
กลางของเรื่องแล้ว ก็พากันหย่อนใจไปหลับทีละคน ๒ คน
เจียบไปชั่วคราวหนึ่ง ครันแล้วผู้หญิงบางคนก็ลุกขึ้นชนไฟ
หรือตุงบ้านบางอย่าง ผูกสุนัขไต่ยีนเสียงคนตื่นก็ลุกขึ้น
เห่า ทำให้พวกเด็ก ๆ ตื่นขึ้น พวกผู้ชายก็พลิกตัวอยู่ใน
เปลของเขา แล้วจับเรื่องเล่นนิทานตรงที่เขาเล่าค้างไว้
ต่อไป คล้ายกับว่าเขาไม่ได้หยุดไว้...ในตอนเที่ยงคืนนั้น
บางทีก็เจียบไป ๒ - ๓ ชั่วโมง แต่ราว ๑ ชั่วโมงก่อน

รุ่งแจ้งนั้น พวกผู้ชายบางคนก็ออกไปล่าสัตว์และปลุก
ทุก ๆ คนที่จะไปกับเขาให้ลุกขึ้น โดยเป่ากระบอก หรือ
ตีกลอง ในขณะที่เขาจะไปอาบน้ำ ก่อนออกจากบ้าน

ศิลปแห่งการเล่านิทานนั้นได้เจริญงอกงามขึ้นทุก ๆ
ยุคและในชาติต่าง ๆ ทุกชาติที่เรามีจดหมายเหตุไว้ ทั้งนี้
เป็นผลสืบเนื่องมาจากสัญญาชาตญาณที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจ
ของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป โดยวิธีเล่านิทานนั่นเองที่ผู้รู้สมัย
อนารยะได้บันทึกเอาความเป็นไปของตนเองและสิ่งที่
เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวเขาเอาไว้

บรรดานิทานต่าง ๆ ของโลกที่มีอยู่ในเวลานี้ ดู
เหมือนตามที่เชื่อถือกันในวงนักปราชญ์นั้น เข้าใจกันว่า
แหล่งที่มีนิทานเก่าแก่ที่สุด คือ อินเดีย ท่าน เป็นเซอร์
(N.M. Penzer, M.A.) ก็ได้เขียนไว้ใน Introduction
ของกถาสรรตสาคร ฉบับแปลของ C.H. Jawney ว่าอินเดีย
เป็นแหล่งแห่งการเล่านิทานอย่างแท้จริง จากอินเดียที่
ชาวเปอร์เซียได้เรียนรู้ศิลป (แห่งการเล่านิทาน) และ
ชาวอาหรับได้รับศิลปชนิดนี้ โดยผ่านเปอร์เซียอีกต่อหนึ่ง
จากดินแดนตะวันออกตอนกลางนั้น นิทานทั้งหลายได้

ผ่านเข้าไปถึงกรุงคอนสตันติโนเปิลและเวนิส และในที่สุด ก็ไปปรากฏอยู่ในหนังสือของ Boccaccio, Chaucer และ La Fontaine แต่ยังไม่ทราบกันมาแต่ก่อนจนกระทั่ง Benfey ได้เขียนคำชี้แจงไว้ในหนังสือปัญจตันตระว่า “เรา (ชาวตะวันตก) ได้เริ่มรู้ความจริงแล้ว ว่านิทานของชาวตะวันตกนั้น ได้ยืมเอาของชาวตะวันออกมาเป็นอันมาก” ข้อนี้ย่อมเป็นความจริง เพราะมีนิทานใน Aesop's fables หลายเรื่องคล้ายคลึงกับที่มีอยู่ในคัมภีร์ชาดก เรื่องนิยายนิทานเหล่านั้นคงจะได้แพร่หลายไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วทิศานุทิศ โดยเล่าสืบทอดกันมาทางปากบ้าง หรืออาจมีต้นฉบับที่เป็นเอกสารรับช่วงต่อกันมาเป็นยุคเป็นคราว ครั้นล่วงกาลนานเข้า เอกสารเหล่านั้นสูญหายไป แต่ยังคงจำข้อความไว้ได้ ก็เล่าสู่กันฟังสืบทอดช่วยๆ คลุกๆ หลาน แต่เมื่อล่วงเลยมานาน ก็ถูกความเป็นไปทางความคิด ความเห็นและเหตุการณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และจารีตศาสนาของประเทศที่นิทานเหล่านั้นแพร่หลายเข้าไป คลุกคละปะปนจนไม่สามารถจะสืบหาต้นเรื่องเดิมว่า สืบทอดมาจากนิทานเดิมเรื่องใด ดังนั้นน่าจะจะมี หรือบางที

เอาไปปะปนกับนิทานพื้นเมืองของประเทศนั้น ๆ เป็น
บางท่อนบางตอน ก็น่าจะมีเหมือนกัน หรือนิทานบาง
ประเภทเข้าไปปรากฏอยู่ในประเทศนั้น ๆ ในยุคก่อนเป็น
เวลาช้านาน จนเกือบจะกลายเป็นนิทานพื้นเมืองไปแล้ว
ครั้นภายหลังมีนิทานอีกบางประเภทได้ถูกนำเข้ามาสู่
ประเทศนั้นอีก และต่อมาถูกนำเข้าคลุกคละปะปนกัน
จนยากที่จะสาวออกได้ว่าเรื่องใดของเดิมมาจากคัมภีร์ใด
และที่ซ้ำร้ายกว่านั้นก็คือ อาจมีนิทานประเภทเดียวกันแต่
ได้เข้ามาสู่ประเทศนั้น ๆ ต่างยุคต่างสมัยกัน ภายหลังถูก
นำเอาของใหม่ผสมกับของเก่า ซึ่งทำให้เรื่องปะปนกันขึ้น
อีก ดังจะเห็นได้จากนิทานต่าง ๆ ในหนังสือชุด “ประชุม
ปกรณัม” ฉบับพิมพ์ของหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งมีอยู่ ๕ ภาค
ภาคที่ ๑ เรียกว่า นิทานอิหร่านราชธรรม ๑๒ เรื่อง ภาค
ที่ ๒ เรื่อง ปักษีปกรณัม ภาคที่ ๓ ปัสตจปกรณัม ภาค
ที่ ๔ เรื่อง เวตาลปกรณัม และภาคที่ ๕ นนทกปกรณัม

ในบรรดาประชุมปกรณัมเหล่านี้ ทุกภาคเป็นนิทาน
ของต่างประเทศทั้งนั้น โดยเฉพาะในปกรณัม ภาคที่ ๑
นิทานอิหร่านราชธรรม นั้น แต่เดิมเรียกกันว่า “๑๒

เหลียม” ท้องนิทานว่าด้วยครั้งพวกอิหร่านมีอำนาจ
ปกครองทั้งประเทศเปอร์เซียและอิรักรวมกัน แต่ที่เป็น
นิทานทางอินเดียก็มีบ้าง พระนามกษัตริย์ที่กล่าวถึงใน
นิทานเหล่านั้น เป็นพระนามของกษัตริย์ที่เสวยราชย์
ครั้งหลังที่สุดราว พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ เข้าใจกันว่านิทาน
อิหร่านเข้ามาสู่ประเทศไทยราวรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช ส่วนปกรณ์อีก ๔ ภาคนั้นโดยมากเป็นนิทานที่
มีอยู่ในคัมภีร์ปัญจตันตระของลัทธิพราหมณ์ในอินเดีย
และปัญจตันตระนั้นก็มาจากชาดกในคัมภีร์พุทธศาสนา
แต่เห็นจะเข้ามาสู่ประเทศไทยช้านานมาแล้ว จนวนุรูป
เรื่องของนิทานเหล่านั้นได้มีขนบธรรมเนียมของไทยเรา
แทรกแซมอยู่มาก ชำบางเรื่องหรือบางภาค ของเดิม
เขาเป็นภาษาสันสกฤต แต่ที่แปลเป็นภาษาไทยนั้น
มีบางเรื่องที่มีรูปสุภาพิตในเรื่องเป็นคาถาภาษาบาลี
และฉบับที่เป็นภาษาไทยนั้น บางภาคก็เป็นความเรียง
บางภาคก็แต่งเป็นคำกลอน เช่น เวตาลปกรณ์ ซึ่ง
เป็นภาคที่ ๔ แต่บางภาคก็มีปะปนกัน เช่น ภาคที่ ๓
ปิศาจปกรณ์ บางตอนเป็นความเรียง แต่บางตอน

แต่งเป็นกาพย์ โดยเฉพาะเรื่องเวตาลปกรณ์นั้น พระ
บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอธิบายไว้
ในพระราชนิพนธ์ค่านำบทละครนอกดึกดำบรรพ์ ของ
สมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัยว่า “นิทาน
เวตาล” ได้เคยเข้ามาถึงกรุงสยามแล้วตั้งแต่ก่อนกรมหมื่น
พิทยาลงกรณ์ ได้จัดการแปลและพิมพ์ขึ้นแจก ที่ข้าพเจ้า
กล่าวเช่นนั้นเพราะข้อความในขั้นต้นแห่งเรื่อง ลิลิตเพชร
มงกุฎ ซึ่งเป็นหนังสือแต่งในสมัยกรุงเก่า มีข้อความ
ว่า “ข้อยจะนิพนธ์ลิลิต โดยตำนานนิตยบุรุษ ในปกรณ์
เวตาล แะนิทานเป็นปฐม องค์วิกรมเศลราช” ดังนี้
ซึ่งความจริงเรื่องลิลิตเพชรมงกุฎนั้น ได้ทราบกันในชั้น
หลังต่อมาว่า เป็นนิพนธ์ของท่านเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) แต่งขึ้นเมื่อครั้งยังเป็นหลวงสรวิชิต สมัยกรุงธนบุรี
เรื่องเพชรมงกุฎเป็นนิทานเรื่องหนึ่งในนิทานเวตาล ซึ่ง
ฉบับแปลของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เรียกว่า วัชรมงกุฎ
และเป็นการแน่นอนว่า ก่อนที่ท่านเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) จะได้นำเอาเนื้อเรื่องนั้นมาแต่งเป็นลิลิตนั้น คงจะ
ได้อ่านเวตาลปกรณ์มาก่อน และเรื่องเวตาลปกรณ์

ก็ต้องได้ถูกนำเข้ามาประเทศไทยก่อนนั้นแล้ว อย่างน้อย
ก็ตกในสมัยกรุงเก่า นิทานนิยายเหล่านั้นน่าจะได้มีนิยมเล่า
สู่กันฟังอย่างแพร่หลายมา อย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยกรุง
ศรีอยุธยายุคแรก เพราะปรากฏว่าเป็นพระราชกิจอย่าง
หนึ่งที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดทรงสดับนิยาย เช่นที่กล่าว
ไว้ในกฎมนเทียรบาลเก่า เล่าถึงราชานุกิจของพระมหา
กษัตริย์ไทยว่า “ ๖ ทุ้มเบิกเสภาดนตรี ๗ ทุ้มเบิกนิยาย ”
แสดงว่าน่าจะได้มีนักเล่านิยายประจำราชสำนัก สำหรับ
เล่าถวายพระมหากษัตริย์ มาแต่ครั้งกระโน้นแล้วเป็น
อย่างน้อย นิทานปกรณัมก็อาจนำเข้ามาสู่ประเทศไทย
นานแล้ว แต่จะมาในสมัยใดแน่ นั้น เราจะต้องศึกษา
ค้นคว้ากันต่อไป ที่น่าเอามากเล่าแทรกไว้ในที่นี้เพื่อให้
เห็นทางมาของนิยายนิทานต่าง ๆ ที่เป็นของอินเดียผ่าน
เข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยโบราณ ซึ่งจะได้เป็นทางเทียบ
เคียงกับเรื่องราวในปัญญาสชาดกที่จะกล่าวถึงต่อไป

หนังสือปัญญาสชาดกนั้น พระพิณิจวรรณการ (แสง
สาลิตุล) กล่าวไว้ว่า “ ตามที่ได้ตรวจฉบับ มีลักษณะ
แตกต่างกันเป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่า ปัญญาสชาดก

บั้นปลาย แต่ไม่ปรากฏว่ามี บั้นต้น อีกอย่างหนึ่ง
เรียกว่า ปุณฺณาสชาตกปฐมภาค (คือภาคแรก) คัมภีร์ ๑
ปุณฺณาสชาตก บัจฉิมภาค (คือภาคหลัง) คัมภีร์ ๑
ปุณฺณาสชาตกบั้นปลายมีอยู่ตลอดกันไป แต่ปุณฺณาส-
ชาตกปฐมภาคกับบัจฉิมภาคนั้นหาฉบับยาก แต่แรก
อ่านดูเข้าใจว่าปุณฺณาสชาตกบั้นปลายกับปุณฺณาสชาตกบัจ-
ฉิมภาคนั้นเป็นคัมภีร์เดียวกัน ครั้นตรวจสอบกันเข้า ตรง
กันข้าม ปุณฺณาสชาตกบั้นปลายกลับตรงกับปุณฺณาสชาตก
ปฐมภาคไปจบเพียง ๕๐ นิทาน จึงสันนิษฐานว่า คงเป็น
ด้วยชั้นเดิม ผู้แต่งปุณฺณาสชาตกบั้นปลาย มุ่งหมายจะให้
อนุโลมเข้าในปุณฺณาสนิบาต (ซึ่งเป็นนิบาตในคัมภีร์ชาตก
ของเก่า จึงเรียกว่า บั้นปลาย) ภายหลังมีผู้แต่งนิทาน
เพิ่มเข้าอีก ๑๔ เรื่อง และมุ่งหมายจะให้เป็นหนังสือ
ส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่อนุโลมเข้าในนิบาต จึงเปลี่ยนชื่อ
ปุณฺณาสชาตกบั้นปลายเป็น ปุณฺณาสชาตกปฐมภาค ส่วน
ที่แต่งเติมเข้าใหม่เรียกว่า ปุณฺณาสชาตกบัจฉิมภาค”

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรง
อธิบายไว้ว่า “หนังสือปุณฺณาสชาตกนี้ ต้นฉบับเดิมเป็น

ภาษาบาลี กล่าวกันว่าแต่งในเมืองไทย ด้วยหนังสือคัมภีร์
นี้ไม่มีในประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ลังกา
และพม่า กับพบศัพท์บางแห่งเอาคำไทยไปผูกใช้ก็มี ที่
ยิ่งกว่านั้น เอาภาษาไทยใส่ลงไปตรงๆ หลายๆ ประโยค
ก็มี แต่หนังสือคัมภีร์นี้จะแต่งในสมัยใด ไม่มีหลักฐาน
บอกไว้ เป็นแต่ประมาณกันไว้ว่า แต่งภายหลังพวกคัมภีร์
มังคลัตถทีปนีและคัมภีร์สารสังคหะ ซึ่งแต่งในเมืองไทย
เมื่อพุทธกาล ๒๐๐๐ ปีเศษ ด้วยหนังสือซึ่งแต่งในคราว
นั้นไม่กล่าวถึงหนังสือบัญญัติสาตกเลย อย่าง ๑ ด้วย
จำนวนหนังสือบัญญัติสาตกมากกว่าหนังสือซึ่งแต่งใน
สมัยนั้นอย่าง ๑ หนังสือบัญญัติสาตกนี้ มีผู้นิยมกันมาก
มานานแล้ว ถึงพระเจ้าแผ่นดินมีรับสั่งให้แต่งเป็นเรื่อง
เล่นหนึ่ง ดังเช่นสมุทโฆษ เป็นต้น และยังได้มีผู้เอาเรื่อง
มาคิดประพันธ์เป็นโคลงฉันท์กาพย์กลอนอีกมาก ควร
นับว่าเป็นวรรณคดีของไทยแท้ได้เรื่องหนึ่ง”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพทรงประทานอธิบายไว้ว่า “หนังสือบัญญัติ
สาตกนี้ คือ ประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทยแต่

โบราณ ๕๐ เรื่อง พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่รวบรวมแต่ง
เป็นชาดกไว้ในภาษาบาลี เมื่อพระพุทธศักราชประมาณ
ราวในระหว่าง ๒๐๐๐ จนถึง ๒๒๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อ
พระสงฆ์ชาวประเทศนี้พากันไปเล่าเรียนมาแต่ลังกาทวีป
มีความรู้ภาษามคธแตกฉาน เอาแบบอย่างของพระภิกษุ
สงฆ์ในลังกาทวีปมาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้าน
เมืองของตน แต่งเป็นอย่างอรรถกถาธรรมาธิบาย เช่น
คัมภีร์มงคลัตถที่ปนี้เป็นต้นบ้าง แต่งเป็นเรื่องศาสน-
ประวัติ เช่นคัมภีร์ชินกาลมาลินี* เป็นต้น ตามอย่างเรื่อง
มหาวงศ์ พงศาวดารลังกาบ้าง แต่งเป็นชาดกเช่นเรื่อง
ปัญญาสชาดกนี้ เอาอย่างนิบาตชาดกบ้าง โดยเจตนาจะ
บำรุงพระศาสนาให้ถาวร และจะให้หนังสือซึ่งแต่ง
นั้นเป็นหลักฐานมั่นคง ด้วยเป็นภาษาเดียวกับพระ
ไตรปิฎก แต่หนังสือปัญญาสชาดกนี้ เห็นจะแต่งในตอน
ปลายสมัยที่กล่าวมา เพราะความรู้ภาษามคธทุทธรมลง
ไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน

“หนังสือปัญญาสชาดกนี้ ต้นฉบับเดิมเป็นคัมภีร์
ลาน จำนวนรวม ๕๐ ผูกด้วยกัน เดิมนั้นเห็นจะมีอยู่แต่

* ทรงหมายถึง คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

ในประเทศไทย กับที่เมืองหลวงพระบางและที่กรุงกัมพูชา
ที่อื่นหาไม่ มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้ฉบับไปถึงเมือง
พม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า “เชียงใหม่บัณฑิต” แต่
พระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์ใดองค์หนึ่งดำรัสว่า เป็นหนังสือ
แต่งปลอมพระพุทธวจนะ สั่งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึง
มิได้มีหนังสือปัญญาสชาตกเหลืออยู่ คำที่ถือว่าแต่งปลอม
พระพุทธวจนะนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินพม่าพระองค์
นั้นหลงเชื่อว่าหนังสือนิบาตชาตก หรือที่เรียกกันในภาษา
ไทยว่า “เรื่องพระเจ้าห้าร้อยห้าสิบชาติ” เป็นพระพุทธ-
วจนะ ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความจริงเป็นดังพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระ
ราชวิจารณ์ไว้ในพระราชนิพนธ์ค่านำหนังสือนิบาตชาตก
ภาคต้น ซึ่งโปรดให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่อง
นิบาตชาตกนั้นคงเป็นนิทานที่เล่ากันในพื้นเมืองนั้น มีมา
แต่ก่อนพุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน
เวไนยสัตว์ ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแสดงเป็นอุปมาใน
พระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ก็ธรรมดาเรื่องนิทานย่อมต้องมี
มีตัวดีและตัวชั่ว ตัวดีจะมาเป็นคนก็ตาม จะเป็นสัตว์

เทียบรณานกก็ตาม ย่อมเรียกว่า “มหาสัตว์” มาเกิดสมมติ
ขึ้นต่อภายหลังพุทธกาลว่า มหาสัตว์ในเรื่องชาดกนั้นคือ
พระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมาตบแต่งร้อยกรอง
พระไตรปิฎกกันในชั้นหลังๆ ผู้แต่งประสงค์จะปลูกศรัทธา
ให้มั่นคงตามความเชื่อถือของตน จึงแต่งประชุมชาดก
ประหนึ่งว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ชัดเจนว่า
มหาสัตว์นั้น ๆ มาเกิดเป็นพระพุทธองค์ และบุคคลหรือ
สัตว์นั้น ๆ มาเป็นผู้นั้นผู้นี้ในปัจจุบันชาติ รูปเรื่องชาดก
จึงเป็นเช่นที่ปรากฏอยู่ในหนังสือนิบาตชาดก เพราะ
ความเป็นดังอธิบายมานี้ ที่พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่เอา
นิทานพื้นเมืองมาแต่งเป็นชาดก เป็นแต่แต่งตามแบบ
อย่างหนังสือเก่า ซึ่งพระคณิศรจนาคารย์ได้แต่งมาแต่
ปางก่อน หาได้ตั้งใจจะหลอกลวงผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็น
พุทธวจนะไม่ พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเข้าพระทัยหลง
ไปเอง’

“นิทานในปัญญาสชาดก เป็นนิทานที่ไทยเรารู้จัก
กันอยู่ชั้มทราบหลายเรื่อง เช่นเรื่องสมุทโฆษ เรื่องพระ
สุทธนางมโนห์รา เรื่องสังข์ทอง เรื่องกาวิ เรื่องพระ

รถเสน เป็นต้น..... หนังสือปัญญาสาตก..... เป็น
ประโยชน์สอบสวนให้รู้ว่า นิทานเหล่านั้น เรื่องที่เขา
เล่ามาแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เอามาแต่งเป็นโคลงฉันท์
และบทละครนอกกลอนอ่าน เอามาแก้ไขเสียอย่างใดบ้าง
และให้รู้เรื่องนิทานเก่าแก่ของประเทศนี้ ซึ่งมีได้ปรากฏ
ในที่อื่น อีกหลายเรื่อง”

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าขอสนับสนุนว่าปัญญาสาตกนี้
ต้องมีขึ้นอย่างน้อยก็ก่อนรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชแล้ว เพราะหนังสือวรรณคดีชั้นเก่าๆ เช่นโคลง
นิราศหริภุญชัย กิติ โคลงกำสรวลศรีปราชญ์ กิติ ได้
กล่าวอ้างถึงเรื่องและชื่อวีรบุรุษวีรสตรีในนิทานต่าง ๆ
ในปัญญาสาตกอยู่แล้ว เช่น สุธนและมโนห์รา สุธน
และประภาวดี รถเสนและกัณฐี โดยที่สุด บทประพันธ์
เรื่องสมุทโฆษคำฉันท์ ก็ได้โครงเรื่องมาจากสมุทโฆษ
สาตก และเสื่อโคคำฉันท์ของพระมหाराชครู ก็ได้เค้า
เรื่องมาจากพหลกาวีสาตก ซึ่งแสดงว่าปัญญาสาตกนี้
ได้มีมาก่อนหน้านานแล้ว จนเป็นที่รู้จักชมทราบบันทุกไป
จึงได้เอามาแต่งเป็นวรรณคดีประเภทกวีนิพนธ์ และที่

เพียงแต่อ้างอิงวัชรบุรุษวัชรตริยภักตมาเป็นอุทาหรณ์นั้น ก็
ยังมีน้ำหนักที่แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่รู้เรื่องกันแพร่หลาย
จริงๆ กวีของเราจะนำเอามากล่าวถึงเป็นทำนองรู้คน
เดียวหรือเพียงไม่กี่คนนั้น ย่อมเป็นไปได้ ข้าพเจ้าจึง
ใคร่จะกำหนดยุดว่า บัณฑิตชาตคนนั้นได้เกิดขึ้นและมีอยู่
แล้วอย่างน้อยก็ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแรก คือยุคเดียวกับ
กับมหาชาติคำหลวง ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ ซึ่ง
เป็นยุคเดียวกับหนังสือมงคลัตถทีปนีของพระศรีมิ่งคลา-
จารย์และชินกาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญา และจาม-
เทวีวงศ์ของพระโพธิรังษี ซึ่งหนังสือเหล่านี้แต่งขึ้นโดย
นักปราชญ์ฝ่ายศาสนาในอาณาจักรลานนาไทยทั้งนั้น ทั้ง
ปรากฏในกฎหมายเฑียรบาลดังกล่าวแล้วว่า “๖ ท่มเบิก
เสภาคนตรี ๗ ท่มเบิกนิยาย” และในยุคเดียวกันนั้น
ก็ปรากฏว่า พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นนักปราชญ์ในอาณาจักร
ลานนาไทย ได้แต่งหนังสือคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้ในภาษาบาลี
เป็นอันมาก เมื่อได้พิจารณาจากงานนิพนธ์เหล่านี้แล้ว
เราสามารถยืนยันและพูดได้อย่างเต็มปากว่า การศึกษา
ภาษาบาลีและคัมภีร์พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น ทาง
อาณาจักรลานนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่ากรุงศรีอยุธยาอย่าง

เปรียบกันไม่ได้ทีเดียว และคัมภีร์ปัญญาสชาตกซึ่งเป็น
คัมภีร์รวบรวมนิทานอันเป็นเสมือนเส้นโลหิตสำคัญของ
วรรณคดีไทยเรานี้ ก็เป็นคัมภีร์ที่แท้จริงในแคว้นลานนา
ไทยและเป็นคัมภีร์ของไทยแท้ เพราะไม่ปรากฏว่ามีใน
ประเทศอื่น นอกจากที่รับช่วงไปจากเรา และถ้าเรา
จะใช้เวลาอ่านด้วยความสังเกตสักเล็กน้อย ก็จะเห็นได้ว่า
ชื่อบ้านเมืองต่าง ๆ ที่กล่าวอ้างในท้องนิทานนั้น ก็มี
เป็นอันมากซึ่งแตกต่างกับที่ปรากฏในคัมภีร์ชาตกของเก่า
เพราะในคัมภีร์ชาตกของเก่า มักอ้างชื่ออยู่แต่ในโสฬส-
ชนบทที่ปรากฏในอินเดีย ที่จะผิดแปลกออกไปมีน้อย แต่
ปัญญาสชาตกมีแปลกออกไปอีกมาก บางชื่อเราจะหาไม่
ได้ในบรรดาชื่อบ้านเมืองในอินเดีย แต่กลับมากล้ายคลึง
กับชื่อของบ้านเมืองในดินแดนทางนี้ เช่น **รัมมปุระ** และ
คชปุระ (ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) เป็นต้น อีกอย่าง
หนึ่งก็คือเอาภาษาไทยไปผูกเป็นศัพท์บาลีอย่างเห็นได้
ชัดๆ เช่นในสีหนาทชาตก ผูกศัพท์ **อังหรด** เป็น **จรีโส**
เป็นต้น และยิ่งกว่านั้นก็คือ ปรากฏในฉบับบางตอนมี
ภาษาไทยแทรกอยู่เป็นประโยค ๆ และมีข้อความยาว ๆ
ก็มี แสดงว่า ยังไม่ได้แปลกลับเป็นภาษาบาลี

แต่ทั้งนี้กล่าวเฉพาะที่เกิดขึ้นเป็นปัญญาสาตกชนแล้ว
ส่วนเนื้อเรื่องในท้องนิทานนั้น ต้องเข้าใจว่ามีมาก่อนนั้น
นานแล้ว และเราอาจจำแนกที่มาของปัญญาสาตกได้
เป็น ๓ ประเภท คือ:—

๑. นิทานที่ได้มาจากต่างประเทศโดยตรง

๒. นิทานที่ได้เค้ามาจากต่างประเทศเป็นตอน
เป็นตอน แล้วนำมาประกอบเป็นเรื่องขึ้น

๓. นิทานที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องในพื้นบ้านพื้นเมืองเอง

๑. นิทานที่ได้เค้ามาจากต่างประเทศโดยตรงนั้น
ก็มี เช่น เรื่องพหลกาวีชาตก ได้เรื่องมาจากชาตกใน
ชาตกมาลา และเรื่องสุธนชาตก ซึ่งมีเรื่องราว พระสุธน
กุมารได้นางมโนห์ราซึ่งเป็นนางกนิษฐเป็นมเหสี แล้ว
ภายหลังสุธนกุมารไม่อยู่ นางมโนห์ราถูกบีบคั้นจากชนก
ของสุธนกุมาร ต้องหนีกลับเมืองของตน สุธนกุมารกลับ
มา ได้ทราบความก็พยายามติดตามไปด้วยความลำบาก
ยากเย็นในมรรคา จนถึงนครของนางมโนห์รา และอยู่
ครอบครองกันด้วยความผาสุกสำราญ เรื่องนี้มีอยู่ใน
คัมภีร์ทวิยาวทาน ภาษาสันสกฤต เป็นคัมภีร์ชาตกคัมภีร์

หนึ่งของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เรียกชื่อว่า สุธน
 กุมาราวทาน และในคัมภีร์มหาวิสตุ เรียกว่า กิณนรีชาดก
 และมีจารึกเป็นภาพจำหลักอยู่ที่กำแพงมหาสถูปบุโรพุทโธ
 ในชวา เนื้อเรื่องและรายละเอียดของนิทานในสุธนชาดก
 กับในสุธนกุมาราวทาน คล้ายคลึงกันเป็นอันมาก เกือบ
 จะกล่าวได้ว่า ไม่ผิดเพี้ยนกันเลย แสดงว่าผู้แต่งนิทาน
 สุธนชาดกนั้นได้ทราบและรู้เรื่อง เช่น สุธนกุมาราวทาน
 มาแล้วเป็นอย่างดี อาจเป็นเพราะผู้แต่งได้ไปทราบมา
 เมื่อคราวไปศึกษามาจากลังกา หรือพวกที่มาจากลังกา
 ได้นำเอาฉบับของนิทานเรื่องนี้เข้ามาด้วย แล้วเอามา
 แปลงเป็นภาษาบาลีเสีย เรื่องสุธนนี้ในสมัยกรุงศรี
 อโยธยาได้มีผู้แต่งเป็นบทละครนอกก็มี แต่งเป็นคำฉันท์ก็มี
 และแต่งเป็นหนังสือสวดก็มี บทละครนอกของเราที่เก่าที่สุด
 ก็คือ บทละครนอกเรื่องนางมโนห์รา ซึ่งเอาชื่อนางเอกใน
 เรื่องมาเป็นชื่อเรียก และที่แพร่หลายไปทางบักซ์ไต้ก็
 เรียกการมหรสพชนิดนั้นว่า (ม) โนห์รา จนทุกวันนี้*

* กรมศิลปากรได้สร้างบทละครนอกเรื่องมโนห์ราขึ้นใหม่ แล้วนำออก
 แสดง ณ โรงละครอนึ่งศิลปากร (ที่ไฟไหม้แล้ว) ครั้งหลังได้ปรับปรุง
 บทใหม่นำออกแสดงถวายต้อนรับมกุฎราชกุมารญี่ปุ่นและพระชายา ณ
 หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

๒. นิทานที่ได้มาเป็นตอนเป็นตอนนั้นมีหลาย
เรื่อง เช่นเรื่องวรรณุชชาตก ตอนต้นของเรื่องกล่าวถึง
นางสุภัททา อัครมเหสีของพระเจ้าเจตราช กรุงวิเทห
แคว้นเจตรัฐ ประสูติโอรส ถูกอัครมเหสีเก่ารักษา
ปรีक्षाพราหมณ์โหราจารย์ทำอุบายว่า นางสุภัททาออก
ลูกเป็นท่อนไม้ ซึ่งตอนนั้นเหมือนกับเรื่องในบทละคร
เรื่องไชยเชฐ และตอนกลางของเรื่องมีกล่าวถึงยักษ์
มีฤทธิ์ใช้กลองเป่าคว้นยาสะกดพระวรรณุชจับได้เอาใส่กรง
เหล็กไว้ ตอนนั้นคล้ายกับเรื่องรามเกียรติ์ ตอนมัยราพณ์
สะกดทัพจับพระรามไปขังกรงเหล็กไว้ในดงตาล ตอนถัด
มา กล่าวถึงวรรณุชกุมารเดินทางไปนอนอยู่ใต้ต้นนิโครธ
พฤกษเทวดามาชุ่มพาไปวางไว้ในปราสาทนางสุวรรณ
กันธาธิดาพระยายักษ์ (ตอนต้นว่าชื่อสิงห์กัณณะ แต่ต่อ
มาว่าชื่อ) สิงห์กัณณตั๊กและนางสุวรรณกันธามีอนุชาตน
หนึ่งชื่อมหิสกัณณตั๊ก จนทราบถึงพระยายักษ์ผู้เป็นบิดา
ของนางสุวรรณกันธา ได้รบกัน เรื่องตอนนั้นคล้ายกับเรื่อง
ในบทละครเรื่องอุณรุท แต่ตอนจะจบเล่าถึงพระเจ้า
กาสิกราชลงโทษนางเขมาอัครมเหสีเก่าโดยวิธีเอาพวก

ญาติของนางเขมาไปฝังทั้งเป็น แล้วเอาฟางถมเผาไฟ
แล้วเชือกเหนือนางเขมาออกเป็นชั้น ๆ เอาไปทอดให้นาง
เขมากิน แล้วเอาน้ำมันเคือดพล่านราดบนศีรษะนางเขมา
จนสิ้นชีวิต ตอนนั้นเหมือนเรื่องสามาวดีในอรรถกถา
ธรรมบท ทั้งยกคาถามากเล่าตอนนั้นก็ตรงกันด้วย ใน
เทวัญชาดกก็มีกล่าวถึงพระเทวัญธกุมารมีกองทัพเป็น
๒ พวก คือพวกหนึ่งเป็นทัพวานร และพวกหนึ่งเป็นทัพ
หมี คล้ายกับทหารของพระรามซึ่งมีกองทัพชมพูเป็นหมี
และกองทัพชิตจีนเป็นวานร แสดงว่าอิทธิพลของเรื่อง
รามเกียรติ์ได้เข้าไปแทรกอยู่ในความคิดของท่านผู้แต่ง
ปัญญาสชาดกด้วยแล้ว

นิทานบางเรื่องมีบางตอนคล้ายกับนิทานเวตาลก็มี
เช่นเรื่องสุบินชาดก เล่าถึงสุบินโพธิสัตว์ได้พบกับนาง
ปทุมาวดีว่า “นางปทุมาวดี ราชธิดานั่น ครั้นเห็น
พระโพธิสัตว์ แล้วทรงดำริว่า ชายผู้นี้มีลักษณะบริบูรณ์
หาใช่คนเลวทรามต่ำช้าไม่ ชายผู้นี้น่าจะมีบุญหนักศักดิ์
ใหญ่ ควรอาตมจะอยู่ร่วมเรียงกับชายผู้นี้ ชายผู้นี้จะมี
ปัญญาหรือหาไม่ แล้วจึงหยิบเอาดอกปทุมดอกหนึ่ง

จุมพิตแล้วคลึงเกล้าเอาเวียนบนพระเศียรเจ็ดหน แล้ว
จุมพิตอีกครั้งหนึ่ง จึงวางดอกอุบลไว้บนชายพกแห่งยาย
แก่ผู้หนึ่ง.....แล้วทรงหยิบดอกปทุมและผ้ารัตกัมพล
ทั้งลง ณ ทางที่จะเสด็จไป” แล้วเล่าถึงการตีความหมาย
ในกิริยาของราชธิดาไว้ต่อไปว่า “ทรงหยิบเอาดอกปทุม
ดอกหนึ่งจุมพิต แล้วคลึงเกล้า ขอนี้คือนางเรอบอกรัก
ใคร่ อนึ่งเล่านางเอาอุบลเวียนบนพระเศียรเจ็ดหน
ขอนี้นางเรอบอกว่า อยู่บนปราสาทเจ็ดชั้น อนึ่ง นาง
จุมพิตดอกอุบลอีก แล้ววางไว้บนชายพกยายแก่แล้ว
จุมพิตครั้งหลัง ขอนี้คือนางเรอบอกว่าให้ไปยังปราสาท
ของเธอและให้ไปอาศัยยายแก่ก่อน จึงจะได้เข้าไป
ภายในปราสาท..... อนึ่งพระราชธิดาทรงทั้งดอกปทุม
และผ้ากัมพลให้ตกลง ณ พื้นปถพี ขอนี้คือนางเธอให้.....
ไปคอยอยู่ที่ทางแยกตรงสี่หับญชร”

เรื่องตอนนั้นคล้ายกับเรื่องวัชรมุกุฏ อันเป็นนิทาน
เรื่องที่ ๑ ในนิทานเวตาลฉบับแปล ของกรมหมื่น
พิทยาลงกรณ์ ตอนวัชรมุกุฏราชบุตรไปพบพระราชธิดา
องค์หนึ่งแล้ว “นางก็ทรงยิ้มแล้วเสด็จลงไปที่ขอบสระ

เก็บดอกบัวดอกหนึ่งชูขึ้นให้ฟ้าแล้วเอาเสียบเกศา แล้ว
ทักที่กรรม แล้วกัศด้วยทนต์ แล้วทิ้งลงเหยียบด้วยบาท
แล้วกลับหยิบขึ้นปักที่อุระ” แล้วภายหลัง พุทธิศร
บุตรอำมาตย์ ผู้โดยเสด็จพระราชบุตรได้ตีความหมายแห่ง
การกระทำของพระราชธิดาถวายพระราชบุตรว่า “เมื่อ
นางเก็บดอกบัวชูขึ้นไปในฟ้านั้น คือนางสำแดงความยินดี
ต่อเทวดาที่ได้อำนวยให้นางได้พบพัศตร์อันประเสริฐ
ของพระองค์.....เมื่อนางยกดอกบัวขึ้นทัดหูนั้น เป็นที่
หมายให้ทรงทราบว่า นางเป็นสาวเมืองกรรณาภัก และ
เมื่อนางกัศดอกบัวด้วยทนต์นั้น นางทำสัญญาให้ทรง
ทราบว่านางเป็นราชธิดาท้าวทันตวัต.....เมื่อนาง
เหยียบดอกบัวนั้น นางให้เครื่องหมายว่า นางชื่อ
ปัทมาวดี และเมื่อนางเอาดอกบัวปักที่อุระนั้น เป็นที่
หมายว่า พระองค์สิงอยู่ในหฤทัยแห่งนาง”

ข้อความที่น่ามากล่าวนี้ ย่อมมีผิดแผกแตกต่างกัน
บ้าง ทั้งนี้อาจเป็นโดยส่วนพลความ เพราะต่างถิ่นต่าง
กาลสมัยและสิ่งแวดล้อม แต่โดยใจความนั้นต้องนับว่า
คล้ายคลึงกัน และนามพระราชธิดานั้นต้องนับว่าตรงกัน

คือในสุบินชาดกว่า ชื่อนางปทุมาวดี ในนิทานเวตาลว่า
ชื่อนางปทุมาวดี ซึ่งต่างกันแต่เพียงรูปบาลีและสันสกฤต
เท่านั้นเอง ทั้งยังเป็นเครื่องสนับสนุนว่า นิทานเวตาล
นั้น น่าจะได้เข้ามาสู่ประเทศไทยก่อนที่ปรากฏฉบับ
เวตาลปกรณ์ ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นด้วยซ้ำไป

๓. นิทานที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องในพื้นบ้านพื้นเมือง
เอง นั้นก็มี เช่นเรื่องสุวรรณสังฆชาดก และรถเสนชาดก
เรื่องสุวรรณสังฆชาดก ก็คือเรื่องที่นำมาแต่งเป็น
บทละครอน มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า สมเด็จพระบรมราชาธิราช
ราชนูปภาพ ทรงเล่าไว้ว่า* “บางเรื่องเชื่อถือกันว่า
เป็นเรื่องจริง ดังเช่นเรื่องสังข์ทอง อันเป็นนิทาน
ในปัญญาสชาดก เรียกว่า สุวรรณสังฆชาดกนั้น พวก
ชาวเมืองเหนืออ้างว่า เมืองทุ่งยั้ง เป็นเมืองท้าวสามนต์
ยังมีลานศิลาแลงแห่งหนึ่งว่าเป็นสนามกลีของพระสังข์
อยู่ไม่ห่างวัดพระมหาธาตุนัก ที่ในวิหารหลวงวัดพระ
มหาธาตุ ฝาผนังก็เขียนเรื่องสังข์ทอง เป็นฝีมือช่างครั้ง
กรุงเก่ายังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้** ทางหัวเมืองฝ่ายตะวันออก

* ทำนานพระราชนิพนธ์บทละครนอก

** เทียบกับภาพจิตรกรรมผนังวิหารลบเสียหมดแล้ว

398.21

52626

หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเศก
จันทบุรี

ตกกก็อ้างว่า เมืองตะกั่วป่า เป็นเมืองท่าสามหน่ออีกแห่ง
หนึ่ง เรียกภูเขาลูกหนึ่งว่าเขาขมั่งม้า อธิบายว่า เมื่อพระ
สังขตคคลีชนะ ได้ขี่ม้าเหาะข้ามภูเขานั้นไป ดังนี้

สุวรรณสังขชาตคกน มีเค้าเรื่องคล้ายคลึงกันมากกับ
เรื่องพระสังข์เงิน (Silver Oyster) ของไทยใหญ่ในแคว้น
ชาน (Shan States) ใน The Journal of the Burma Research
Society Vol. XXII, pt. I, April, 1932.) และในตอนเลือก
คู่ก็คล้ายกับนิยายเบงกาลีเรื่อง “ท้าววิกรมาทิตย์เลือกคู่”

ส่วนเรื่องรถเสนชาตคกน ก็ดูเป็นเรื่องประหลาด
มากอีก คือ ต้นฉบับในปัญญาสชาตคกไม่มีคำปรารภ
เริ่มความในเบื้องต้นเหมือนชาตคกเรื่องอื่น ๆ และไม่มี
เรื่องความในปัจจุบัน คือไม่มีกลับชาติ มีแต่กล่าวความ
เป็นอดีต ในท้องเรื่องเองก็กล่าวถึงนครของนางสนธมาร
แม่นางเมรุว่า ชื่อคชปุระ คล้ายกับจะแปลได้ว่า “เมือง
ลานช้าง” ซึ่งเรารู้จักกันดีในพงศาวดาร และกบั้งเอิญที่
ฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงหน้าเมืองหลวงพระบางนั้นมีเขา
ย่อม ๆ ลูกหนึ่ง เรียกกันว่าเขานางเมรุ กล่าวว่านางเมรุ
ติดตามพระรถเสนผู้สามีมามาสิ้นชีวิตลงที่ตรงนั้น แล้วเลย

กลายเป็นเขาไป เล่ากันว่าเวลาเย็นตะวันตกดินหรือเวลา
ค่ำมืด จะมองเห็นเป็นรูปคล้ายผู้หญิงนอนเอนกายไป
ตามภูเขา และว่าที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำ (โขง?) ยังมีรอยเท้า
ของนางเมรี กล่าวกันว่าเป็นรอยเท้าเบิ่งขวา เท้าอีก
ข้างหนึ่งก้าวข้ามแม่น้ำโขงซึ่งกว้าง ๑,๐๐๐ หลา* และมี
เมืองพระรถ ปรากฏเป็นเมืองโบราณอยู่ในจังหวัดชลบุรี
เดี๋ยวนี้ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาดมาก

ในตำนานตอนต้นของชาติขอมหรือเขมรก็มีเรื่อง
เล่าว่าผู้ตั้งอาณาจักรกัมพูชา คือ ฤๅษีกัมพู ซึ่งมาได้กับนาง
เทพธิดาชื่อ เมรา มีเสียงใกล้เคียงกับ เมรี แต่ในรตเสนชาดก
เรียกนางเมรีว่า กังรี ซึ่งในโคลงนิราศหรือกฤษณชยก็ยังเรียก
กังรีเหมือนกัน เหตุใดในวรรณคดีต่อ ๆ มาจึงเรียกว่า
เมรี หาทราบไม่ บางทีอาจเป็นเพราะในเรื่องชาดกนั้นมี
ว่า พระรถเสนมอมเหล้านางกังรีให้เมาแล้วลอบหนีมา
จึงเลยเปลี่ยนกังรีเป็นเมรีเสีย เพื่อให้คล้ายกับเมรัย ซึ่ง
เป็นพวกน้ำเมาเหมือนกัน แต่ความจริงเมรีแปลว่าน้ำเมา
ไม่ได้ และยังไม่ทราบจะแปลว่าอะไร และเรื่องพระรถเสน

* Report of a Survey in Siam, 1894, by Mc Cathy, p. 145.

กับนางกักรีน ก็บังเอิญซื้อไปตรงกับชื่อในพงศาวดาร
ลานช้างตอนต้นซึ่งกล่าวไว้ว่า “อันจักจาริกด้วยวงษา
อันเป็นพระยายักษ์ผดุงแต่เมืองลังกา มาเป็นใหญ่ในนคร
ศรีสัตนาคนหุตนี้ แต่ปฐมหัวที่ ยังมีพระยายักษ์ตนหนึ่ง
ชื่อว่าพันเทา เมียชื่อพระมหาเทวี ลูกชื่อนางกางฮี (คือ
กักรีน) เขาเจ้าผัวนางตายก่อนเมีย จึงไปเป็นพระยาอินทปัต
เกิดลูกชื่อเจ้าพุทธเสน (คือพระรถเสน) มาเอานางกางฮี
เป็นเมีย มีลูกชายผู้หนึ่งชื่อว่าท้าวพิศ มีลูกหญิงผู้หนึ่งชื่อ
ว่านางพิไสย เขาเจ้าเอากันเป็นผัวเมียกัน” ดังนี้ จึงเป็น
เรื่องที่น่าประหลาด และยุ่งยากใจที่จะตกลงเชื่อว่าเรื่อง
พงศาวดารเบื้องต้นของลานช้างเป็นชาดก หรือนิทาน
ชาดกเรื่องรถเสนนั้นเอาเค้ามาจากพงศาวดารลานช้าง
แต่ถ้าวรถเสนชาดกได้เค้ามาจากพงศาวดารลานช้างแล้ว
ก็พอจะตกลงได้ว่า ชาดกเรื่องนี้เป็นนิทานพื้นเมือง
ของเราเองโดยแท้ ในวรรณคดีของเขมรก็มีเรื่องคล้าย
กันนี้

นิทานต่าง ๆ ในปัญญาสชาดกนี้ ยังจะต้องศึกษา
กันกว่ากันอีกมาก เท่าที่ชักตัวอย่างมาเปรียบเทียบกับนี้แต่

เพียงบางส่วนบางตอน เพื่อให้เห็นความเป็นมาของรูป
เรื่อง ซึ่งจะเป็นแนวทางค้นคว้าต่อไป หวังว่านักศึกษา
จะพยายามลองดู เพราะนิทานชาดกเหล่านี้ นอกจากจะ
เป็นวรรณคดีในตัวเองแล้ว ยังเป็นปัจจัยก่อกำเนิดให้แก่
วรรณคดีในชั้นหลังต่อมาอีกเป็นอันมาก มีวรรณคดีไทย
หลายเรื่องที่ ได้โครงเรื่องมาจากชาดกต่าง ๆ เหล่านี้
และเวลานี้เราก็มียุคพิมพ์เรื่องชาดกเหล่านี้ตลอดแล้ว
เป็นการสะดวกแก่การที่จะหาอ่านและใช้เป็นเครื่องมือ
ค้นคว้า เสียแต่สำนวนโวหารที่เรียงเป็นภาษาไทย ติดจะ
ครึครระ อ่านเหนื่อยและรำคาญใจ แต่เราจะไปโทษผู้แปล
ก็ไม่ได้ เพราะเท่าที่ได้สอบถามผู้แปลบางท่านก็ได้ความ
ว่า สำนวนภาษาบาลีของเดิมก็ทราบดีหมด จะแปลไป
ตามต้นฉบับไม่ได้ ต้องใช้วิธีอ่านตรวจดูรูปความแล้ว
เรียงภาษาไทยเอาใหม่ บางตอนเสมือนเป็นสำนวนของผู้
แปลแต่งเอาเอง แม้กระนั้น เราก็ควรขอบคุณท่านผู้แต่ง
ไว้เดิมเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแม้จะแต่งไว้แต่เดิมไม่ดี แต่ก็ได้
ช่วยรักษาเรื่องราวเก่าแก่ของชาติให้ยังยืนอยู่ได้เป็นหลัก
ฐาน มิฉะนั้นอาจสูญไปเสียแล้วก็ได้.

หอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดบุรีรัมย์

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร ๗๔ ซอยรัชฎาภิเศก มัถกะลิเ่ พระนคร โทร.๗๐๗๕๒
นายจรัส วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๐๘
